

KONRAD KÖSTLIN

Institut za europsku etnologiju Sveučilišta u Beču, Beč

NOVA SHVAĆANJA REGIJE I KULTURE

Autor propituje odnos regionalizma i globalizacije, iznoseći tezu da se suvremeni regionalizam pojavljuje kao posljedica globalizacije. Isticanje regionalnog identiteta autor locira na nekoliko razina: razini sela, etničke skupine, regije i nacije. U tekstu se razmatra i uloga etnologa u nastajanju regionalizama i izgradnji regionalnih identiteta.

Ključne riječi: regionalizam, globalizacija, narodna kultura, regionalna kultura

Dvije strane novčića

Otkako je globalizacija uzela maha, primjećuje se izravan naglasak i novo, pomalo iznenađujuće zanimanje za regionalnu kulturu. To zanimanje, koje možemo nazvati lokalizmom ili regionalizmom, očito je usko povezano s fenomenom globalizacije. Regionalizam je druga strana novčića globalizacije. Ispostavilo se da je stara ideja o rastu nacija ujedinjenjem njihovih regija kriva polazna pretpostavka. Diljem svijeta nove države danas same sebe određuju kao etnički različite, pokušavaju postati neovisne u odnosu na bivše velike cjeline te žele stvoriti nove nacije. Pritom koriste odabrano znakovlje narodne kulture kao simbol vlastite različitosti. Neke od novih država imaju imena za koja nikada prije nismo čuli. Čak i na najzabačenijim mjestima danas možemo prepoznati tragove transnacionalnih procesa, drugim riječima, globalizaciju. Uočavamo, primjerice, satelitske tanjure čak i na najsiriromašnijim kolibama ili pak limenke Coca Cole bačene kraj ceste.

Regionalizam i mekdonaldizam

I mi sami, poput mnogih pojedinaca u suvremenome svijetu, provodimo regionalizam i mekdonaldizam. S jedne strane, osjećamo se svladanima izjednačavanjem različitih kultura na jednu, svjetsku, što kulturna kritika katkad naziva mekdonaldizacijom svijeta. S druge strane, veličamo lokalno i regionalno, a katkad čak i nacionalno. Osjećamo da oko nas nacije, regije, etničke skupine ili sela počinju sami sebe slaviti na novom stupnju lokalizma i regionalizma, odnosno nacionalizma, kao što činimo i sami kad veličamo svoj osobni identitet. Očito je da oni (kao i mi) to čine u potrazi za razlikovanjem, pokušavajući biti drukčijima od ostalih, različitima od susjeda, koji su se dosad često činili sličnima. Sami sebe tako ponovno izmišljaju, najčešće birajući određene i odabrane aspekte tradicijske kulture kako bi stvorili "vlastito" kao razlikovni identitet.

Termin "identitet" stvorile su i ponudile elite. One elite koje osjećaju da nadziru kovanje regionalnih ili nacionalnih oznaka identiteta često su se sastojale, i još se uvijek sastoje, među ostalim, od etnologa. Čini se da su upravo etnolozi oni stručnjaci koji odabiru što će biti označeno kao "autentično", "povijesno" ili "izvorno" i što će kasnije — pri čemu koriste svoj ugled znanstvenika — biti sakralizirano folklorizacijom. Etnolozi su oduvijek nastojali promicati predmete i ideje koje istražuju. To se događa kad je riječ o dijalektu kao lokalnom jeziku, o pučkoj pobožnosti, religiji ili narodnim običajima koji — uz ideju regije ili nacije — mogu proizvesti ovaj u načelu nov smisao. Sve društvene skupine, radnici i žene, djeca i manjine, u današnje su doba pronašle svoje predstavnike koji ih zastupaju kao pripovjedači i apologeti. Njemački povjesničar Thomas Nipperdey jednom je prigodom ironično primijetio da svaka skupina danas zapošljava vlastitog povjesničara kako bi ozakonila specifičnost svoje jedinstvenosti i stvorila vlastitu povijest.

Možemo primjetiti da ljudi, s jedne strane, zagovaraju tezu da svijet starih dijalekata odumire. S druge strane, javlja se novo zanimanje za regionalne jezike i posebne izraze lokaliteta, koji su promišljeno označeni kao tipični i osnovni dijelovi regije. Dijalekti se danas tumače kao "važni" i određujući. Interpretacija u ovom smislu znači da je tumačenje društvenog života povjereno stručnjacima kao što su etnolozi i folkloristi, odnosno pisci i umjetnici u medijima.

Narodna kultura kao regionalna činjenica

Danas dok ljudi govore o svojoj regiji i njezinoj kulturi, prožima nas tihi i prijateljski zvuk. To je zvuk humanih razmjera, zvuk regionalne autonomije, koji uključuje ideju decentralizacije. Čini nam se da osjećamo povjetarac etničke samoorganizacije i kulturne autonomije. Dobrodušna riječ "regija" u vezi s kulturom čini se da umiruje lokalnu demokraciju i uključuje obnovljenu nadu da "pokrajina" također može biti riječ koja označava pravi svijet dobrog života. Zagovornici zelene perspektive

ocrtavaju pokrajinski decentralizirani svijet koji, zahvaljujući modernim sredstvima komunikacije, dopušta oba načina života: vlastiti samodostatni život u lokalnom i onaj drugi u globalnom svijetu; na mjestu gdje je moguće živjeti lokalno kao sastavni dio globalnog. Povrh svega taj se dvostruki svijet čini lijepo obojenim narodnom kulturom koja je usmjerena prema globalnom. S ovog su gledišta riječ "regija" i njezina ideja tumačene kao protivljenje globalizaciji, no ono također pokazuje sve aspekte globalizacije kao njihova pandana. Regionalizacija u ovoj modernoj perspektivi ne bi imala smisla bez rasprave o globalizaciji i iskustvima globalizacije. Tako se ideja regija nudi kao vrsna i općeprihvatljiva činjenica između lokalnog i nacionalnog.

Regija i gospodarstvo

Čim ekonomisti ili administracija (na primjer u Europskoj zajednici) govore o regionalizaciji, možemo pretpostaviti da misle na nešto sasvim drugo. Bojimo se da od nas nešto žele. Ako se veliki grad ili metropola prepire s "regionalizacijom", možemo biti sigurni da taj grad ima osnovnu potrebu za regijom i njezinim blagodatima. Ne radi se samo o činjenici da se novac koncentrira u takozvanim "masnim pojasovima" (Speckgürtel) koji su se razvili oko zapadnoeuropskih gradova. U tim predjelima bogatiji ljudi žive u obiteljskim kućama, slobodno koristeći povlastice velikih gradova kao što su kazalište, opera, koncertne dvorane, a da za njih ne plaćaju porez.

Regija je oduvijek, kao park za opuštanje gradova, služila kako bi se riješili fizički i psihički problemi središta. Od vremena rane modernizacije u 19. stoljeću, pokroviteljska podrška regijama također znači da bi ljude koji žive izvan metropola morale tješiti slike njihove vlastite kulture oslikane živim bojama.

Kao prvi zaključak mogli bismo reći da je doista lako razumijeti da riječ regija sadrži različite konotacije. Kao što to u životu uvijek biva, to ovisi o tome tko o regiji govori. Regija se nalazi točno između pozitivnih osjećaja i gospodarstva, koji se s vremena na vrijeme međusobno isprepliću.

Etnolog kao kulturni poduzetnik

Važno je naglasiti da smo kao etnolozi sudionici i žrtve procesa koje opisujemo i analiziramo. U stanju smo tek izgovoriti pitanja koja potječu iz povijesti naše discipline, odnosno iz određene modernosti koju živimo: možemo li identificirati regionalni identitet kao planirani zavičaj? Zatravljujemo li iznova svijet planiranjem, ili bismo trebali ostaviti regiju takvom kakva jest, odnosno kakva se čini da jest? Je li regija moderni *kulturotop* identiteta? Je li identitet, kao retorički pojam koji može postojati kao proživljena stvarnost, smješten između vizije i norme, fenomen koji treba zauzeti mjesto tek u lokalnom okruženju?

Diskursi identiteta se danas čine uglavnom zauzeti prostornom dimenzijom, dok su istodobno naizgled izgubili društvenu dimenziju, odnosno — podrazumijevaju li regija i "korijeni" društvenu dimenziju? Funkcioniraju li regija i njezina kultura kao naknada za osjećaj izgubljene samostalnosti ili kao (narodna) kulturna naknada gospodarske zaostalosti, kao što je jednom prigodom istaknuo Gottfried Korff? Jesmo li u stanju spojiti sve te aspekte?

Konotacije regije

Čini se da regionalna kultura radi samo na širokoj osnovi i da je stoga široko prihvaćena. Ne zagovaraju samo lijevo i zeleno orijentirani aktivisti tezu da "regija" može biti idealna za izučavanje osnova demokracije u lokalnoj dimenziji, što može dovesti do krilatice "misli lokalno, djeluj globalno", ili je već dovelo do kovanice u znanstvenoj terminologiji: moramo istodobno živjeti i jedno i drugo, pa živimo *glokalno*. Neki ljudi danas strogo izbjegavaju *fastfood* hranu poput one iz MacDonalda, koja je postala takav simbol globalizacije da je francuski poljoprivrednik Joseph Bové prije nekoliko godina razorio jedan takav restoran i postao junak protuglobalističkog pokreta. Neki ljudi svoje tijelo njeguju i održavaju ekobiološkim sredstvima pa kupuju samo hranu uzgojenu u lokalnom okruženju, a izbjegavaju hranu uvezenu iz udaljenih zemalja, koja im postaje "strana" jer je shvaćena kao *globalna*, *zapadnjačka* ili *američka*, što je u nekim mentalnim kartama poprimilo loše značenje (isto se dogodilo i u odnosu prema Istoku). Tako su regionalizam i njegovi tragovi često uključeni u naše vlastite načine života i poglede na svijet.

Možemo naići i na ideju da je regionalna kultura nešto što jednostavno raste iz tla. Svi izrazi, kao što su *korijeni*, *izvorno*, *autentično*, koji su česti u našim poljima istraživanja, upotrebljavaju "regionalno" za nešto što mora biti jasno, različito od drugih. Arjun Appaduraiova tvrdnja o modernom etnosu koji nestaje zajedno s lokalnim i regionalnim — svi su oni u pokretu jednako kao što su i pojedinci "pokretne mete" (Gisela Welz), čini se da gotovo potpuno onemogućava terenski rad i potiče nas da pogledamo malo dublje i preispitamo dati kontekst.

Regija u povijesnoj perspektivi

Kad je riječ o regiji i tipu kulture s kojim je povezana, čini se da je korisno zaći u povijest. U našem je kontekstu regija kao riječ starija od riječi kultura, koja je ušla u raspravu kao rezimirajuća ideja (u našem smislu) za vrijeme građanskoga 19. stoljeća.

Od samog početka regija je povezana s vladanjem, a odnosi se i na provođenje vlasti bilo kakvim administrativnim oblikom. Etimološki je ta riječ vrlo bliska latinskoj riječi *rex i regnum* (kralj i kraljevstvo), što nas dovodi do zaključka da regija nije područje koje je u prvome redu stvorila priroda, kao što to daju naslutiti suvremena dimenzija i shvaćanje riječi i ideje. Regija je stvorena prakticiranjem normi i valjanosti centraliziranoga i zbog toga namjerno ujedinjujućega zakona. Regiju određuje djelokrug valjanosti zakona, a označava je i uokviruje sudstvo. Tako su regije u predmodernome kontekstu stvorene s namjerom da budu jednoglasne u primjeni istih obrazaca propisanih regionalnim pravom, koje od 16. stoljeća svladava centralističke strukture moći u srednjoj Europi, što je otad stvorilo regionalnu različitost koju danas uživamo.

Četiri gradske četvrti u starom Rimu, zatim četrnaest u Augustovo doba, poslije je jedanaest pokrajina u Italiji nazivano regijama (na primjer Kalabrija). Zakon katoličke crkve koristi riječ regija za federaciju crkvenih provincija na biskupskoj konferenciji, koja pripada Svetoj Stolicu. Povijesna nas izvedenica podsjeća da su granice regije ovisne o označiteljima koji su povezani s pojmom *Interessenleitung* (Jürgen Habermas), što znači na čijem se interesu definicija temelji, odnosno koja je osoba ili institucija bila zainteresirana opisati regiju kao takvu i pokušala ispričati ljudima priču o granicama i sastavninama teritorijalnog područja, koje je kasnije nazvano regijom. Suprotno tomu, suvremena ideja regije vođena je snagom mašte (ta je snaga odgovarajuća snazi zakona), a postoji uglavnom kao vjerovana stvarnost.

Etnološka regionalizacija

Etnologija ima mnoštvo primjera za tehniku regionalizacije. Etnolozi su opisali "krajolike" kuća, kuhinja, prehrambenih navika i posuđa, pjesama i bajki te su uspostavili pregršt regija. Etnologija je, a kasnije ću se u tekstu tomu vratiti, u 19. stoljeću započela ocrtavati regije polazeći od kulturnih aspekata, koji su potom sažeti u novu ideju "etniciteta". Danas, kad je, na primjer, riječ o turizmu, regije su često preoblikovane ili iznova oblikovane na temelju građe koju su skupili naši znanstveni prethodnici. Tako se građa do koje su oni došli danas upotrebljava kao pregršt mogućih regionalnih oznaka. Možemo dodati: regije u kojima su ljetovali naši znanstveni prethodnici često su upravo one u kojima je bilo najviše istraživanja, a ponekad su one toliko pre-istražene da njihovi stanovnici žive ili ponovno glume ulogu u kojoj su opisani u znanstvenoj literaturi. Ovakav pogled izvana stanovnike često kolonizira. Izvrsnost regije i njezina slika

različitosti u odnosu na njezinu turističku privlačnost potiče iz simboličkog kapitala regije, koji u ovom unutarnjem kolonijalizmu često rabi estetske argumente. Gledajući unatrag, često moramo priznati da prethodna istraživanja ne služe toliko potrebama ruralnoga stanovništva koliko želji za identificirajućom zabavom većinom urbanih, građanskih putnika i njihovih nacionalnih zamisli.

Danas koristimo pojam regije za područje koje može biti shvaćeno kao zemljopisna jedinica (brda, doline, biljke, itd.), ali i kao jedinica gospodarstva i kulture s njezinim usmjerenjima ili utjecajima. Takvo ograničenje (poput svakog ograničenja) uključuje kao kriterije razlikovne artefakte. Kao primjer može poslužiti opis Milovana Gavazzija različitih areala Hrvatske, koji su smišljeni kako bi se s jedne strane sustavno, i posve uobičajeno za znanstveni rad, uspostavile razlike, a, s druge strane, kako bi se državom lakše baratalo, što, osim političara, zanima i obrazovane ljude, koji tako mogu izložiti svoju stručnost u terminima kulturne različitosti ili etnografskoga znanja. Središnji cilj svakog opisa i određivanja regije jest razraditi razlike. Tako znanstvena tradicija posljedično potiče naglašavanje različitosti u odnosu na druge regije i na nespominjanje obilježja koja bi mogla biti zajednička. Da zaključimo ovu raspravu: regije nisu prirodno oblikovane (mogu ih podržavati prirodne granice poput brda, potoka, obala, itd.), već su stvorene kulturom; osnovalo ih je i izmislilo čovječanstvo — čak i ako u našim svakodnevnim životima osjećamo da su regije očite same po sebi.

Očitost regije

Očitost regije je u pitanju. Treba je pojasniti. Svaka granica, svako ograničenje, u vezi je s moći; ono treba neku vrst začetništva i autoriteta koji je u stanju odrediti, provesti i pojačati norme, koje onda proizvode definicije. Regija kao proživljena i provođena stvarnost i kao vjerovana stvarnost, i zbog toga kao često ponovno izvedena ideja, ovisi o sposobnosti određivanja normi — u gospodarskom, pravnom i kulturnom smislu. U većini su slučajeva za to zadužena središta ili, drugim riječima, glavni gradovi, odnosno glavni grad. Glavni grad je vezan uz moć novcem, ili, kao što je to bilo u prošlosti, s pravom određivanja normi. Središta su bila i mjesta gdje se stvaralo znanje, pogledi na svijet. Drugim riječima, moramo se zapitati odakle znamo to što znamo; moramo se zapitati gdje se i zašto to znanje koristilo, koje su nam to osobe ispričale priče o regijama i njima svojstvenim idejama, kako su te ideje oblikovane i tko je bio zainteresiran da nam kaže upravo priču o nama samima. Na koncu, što je preskočeno kako bi se stvorila uvjerljivija i razumnija ideja o toj posebnoj regiji? Ovakva pitanja, koja danas sažimamo u riječi "dekonstrukcija", iznimno su važna. I u našoj bismo disciplini trebali istraživati pitanje odakle znamo ono što znamo, ono što u svojim knjigama uzimamo zdravo za gotovo i to iznova ne dokazujemo.

Građanska ideja kulture

Tijekom 19. stoljeća simbolično središte regije izmišljeno je, točnije, stvoreno kao *kultura*. Služilo je kao građanska strategija protiv neosvojene modernosti i istodobno pratilo modernizaciju. Bilo je uporabi kao protukapitalistički stav gubitnika modernizacije, što su intelektualci ubrzo postali. Oni su se osjetili potlačeni novom klasom proletarijata s jedne strane i novom klasom industrijske buržoazije s druge, koje su obje pronašle svoje mjesto u gradovima i glavnim gradovima. S gledišta intelektualaca obje su klase bile bez ikakva pojma o dubokoj i pravoj kulturi unutrašnjosti, bez privrženog odnosa prema prirodi, bez unutrašnjih osjećaja koji su podrazumijevali ljubav prema lokalnom te uglavnom ruralnom i skromnom "narodu".

Gotovo svugdje u Europi 19. stoljeća možemo promatrati pokret protiv metropola, protiv središta, protiv središnjih državnih administracija. S ciljem da svoju vlast učine jednostavnijom i djelotvornijom, administracije su osnivanjem škola pokušale unificirati jezik. Nastojalo se, i to ne samo u Francuskoj, koja često služi kao zastrašujući primjer, iskorijeniti u prvom redu regionalne jezike i običaje (koji su često bili povezani s regionalnim i lokalnim starijim oblicima zakona — i zbog toga ih se nazvalo "običajima"), koji su često uzrokovali sukobe s novim centraliziranim zakonom metropola. Tako je posebno moderni školski sustav, sa svojim propisom da svatko mora završiti školu, bio najvažniji korak prema modernoj državnosti: svatko je morao znati pročitati odredbe državne vlasti i tako je mogao biti odgovoran za neposlušnost prema državnim zakonima.

Regionalizam kao konfliktna kultura

Regionalizam se ni na koji način nije podudarao s općenitim i ujedinjujućim idejama centralističkih država. Opozicija intelektualaca je u samome početku bila književni pokret, koji su promovirali lokalni elitistički slojevi: svećenici, učitelji, filolozi, liječnici i pisci, odnosno oni provincijalci koji su predstavljali marginalizirane gubitnike i istodobno nove klase stručnjaka za pitanja koja se tiču identiteta (u ovu skupinu pripadaju i prvi folkloristi i etnolozi). Riječ je o simboličnoj pobuni provincijskih intelektualaca (čak i onih koji su živjeli u — provincijskim — sveučilišnim gradovima), koji su reagirali *buržujskim* sredstvima protiv centralizacije. U tom vidu 19. stoljeće možemo označiti kao filološko stoljeće, čiji su regionalizam, kao i nacionalizam, bili regionalistički i nacionalistički filologizmi.

Pobuna i naziv regionalizam skovani su u strogo centralističkoj Francuskoj, gdje su 1854., isprva u Provansi, a potom na području Bretanje, Baskije, Alzasa i Lorene, nastale skupine koje su njegovale regionalne jezike u tolikoj mjeri da su postigle da ih se prepoznaje kao književnosti. Koristeći regionalnu kulturu — što je značilo prikupljati (i tumačiti) bajke, pjesme, običaje, itd. — suprotstavili su regionalnu kulturu centralizirajućoj i izjednačavajućoj kulturi središta — Pariza. Slični pokreti mogli su se uočiti na sjeveru SAD-a, gdje je William Faulkner opisivao jug, John Steinbeck daleki zapad, a Willa Cather srednji zapad kao nešto posebno, jedinstveno. U Danskoj oko 1900. nalazimo jutlanški pokret, koji piše protiv dekadentnosti Kopenhaga; u Švedskoj nalazimo neo-romantizam, kad Ola Hansen piše o provinciji Schona, a Selma Lagerlöf o Värmlandu. Još je 1970. *Dialekt als Waffe!* (dijalekt kao oružje) bio moto Andréa Weckmanna, pjesnika u Alzasu i Loreni, u doba kad je pokušao internacionalizirati lokalne jezike kao *Alemannische Internationale* u transnacionalnom trokutu između Francuske, Švicarske i Njemačke u borbi protiv nuklearnih tvornica u graničnom području uz dolinu Rajne.

Elite interpretacije

"Regija" ili "selo" uvijek je ne-gradski prostor, koji se trajno upotrebljava kao smetište metropola ili kao prostor za rekreaciju, koja je u blizini. To se dogodilo u 19. stoljeću, kad su intelektualci pretvorili selo u idiličnu pastoralu. Ispod prekrivača pretvorbe dogodila se svjesna izmjena o kojoj se ne može misliti dramatičnije. Zanimljivo je, preskakanje siromaštva i kretinizma u slici sela, te kreativna i domišljata preraspodjela seljačkog siromaštva u idiličnu sliku plešućih i pjevajućih naroda i narodne kulture jedno je od najuspješnijih ali i štetnih vrhunskih dostignuća. Ono je psihički, fizički, ekološki i gospodarski pomoglo pretvoriti selo u zabavni park građanstva, stvarajući ideje o narodnoj nošnji, narodnim običajima, narodnim pjesmama i seoskim večernjim okupljanima.

Čak i unutar intelektualne elite, koje smo i mi etnolozi dio, lako primjećujemo uočljivu sklonost interpretaciji. Oni (mi) su ti koji pomažu stvoriti, izmisliti i pronaći formule za regiju, a mogu biti i oni koje te interpretacije regije najviše pogađaju i na njih utječu. Sanja Kalapoš je u svojoj disertaciji opisala novoshvaćen i oblikovan istarski model identiteta kroz popularni glazbeni *Ča-val*, koji se pretežno razvio među mlađim ljudima u intelektualnom diskursu, čak i ako sama glazba (a tako se barem meni čini) uopće nije intelektualna. Izgleda da je ta nova formula za regiju zvanu Istra (koja će se u budućnosti povećati!) pristup onim idejama multikulturalizma kojima zapadni svijet želi prekriti čitavu bivšu Jugoslaviju. S druge strane, *Ča-val*, sa staroslavenskim dijalektom kao svojim sastavnim dijelom, može funkcionirati kao pomalo supkulturni slavenski protuudarac pozapadnjivanju, i onda kad se koriste "zapadni" tipovi melodijske građe i ignorira talijanski stil: kao razlika i kao otpor amalgamiranju. Sve to nije "izmišljeno" u Istri, već u glavnom gradu Hrvatske, Zagrebu, gdje su to stvorili ljudi koji su došli iz Istre i zatim se naučili osjećati "Istrijanima".

Na vrlo sličan način možemo uočiti da su među mladima u Sloveniji srpski rok-sastavi trenutno vrlo popularni, a najomiljeniji su Kusturičini filmovi (poput *Crna mačka*, *beli mačor*), koji povezuju onaj supkulturni i kulturno istrajni ili možda ponovno proživljavani odnos prema bivšoj velikoj Sve-Jugoslaviji. Istarski primjer opisuje i slijedi modernu ideju višeslojevitosti kulture, ali uključuje i osnovni slavenski naglasak — a ovo je interpretacija koju nude tvorci javnoga znanja — kao model za svijet ili barem kao nišu, kutak prikladan za stanovanje privilegirane manjine na koju ti diskursi djeluju. Turističke karte Istre pokazuju bijeli papir ničije zemlje (slovensku Istru) izvan hrvatskih granica.

Regija i kultura — ponovni povratak u prošlost

1. Kulturna tvorba regija je umjetna. Ona je rezultat teritorijalnih zakona nastalih uglavnom od 16. stoljeća nadalje. Dobila je naglasak na strogi zahtjev za razlikovanjem i u doba merkantilizma te kasnije u 19. stoljeću, kad na scenu stupaju etnolozi. Etnolozi su otkrili i potom izmislili važnost regija u suprotnosti s "drugima" (Nijemci nasuprot Francuzima) i također protiv vlastitih središta (na primjer Bavarska protiv pruske prevlasti i njezina glavnog grada Berlina).
2. Gospodarstvo, norme i životni propisi teritorijalne države pretvoreni su u građansku ideju kulture. Oblici obiteljskog života kao i funkcionalne dekoracije — na primjer označiti metamorfozu jednostavnog kreveta u ukrašeni kao simbol bračne zajednice — tumačeni su kao narodna umjetnost, kao "stil" koji bi mogao biti regionaliziran ili nacionaliziran. Regionalno gospodarstvo je sada shvaćeno kao stil regionalne kulture: život seljaka bio je (i još uvijek jest) opisivan i definiran kao regionalna

kultura. Estetizacija i kulturalizacija seljačkog života preuzela je vodstvo i pretvorena je uglavnom u etničnost.

3. Čini se da ubrzanje za vrijeme 19. stoljeća nalazi naknadu u zavičajnim udrugama. Oblikovanje ideala lokalno vezane stabilnosti u kontrastu je s iskustvom mobilnosti u to vrijeme u građanskom kontekstu. To se većinom tumači kao povlačenje u naizgled nepolitičku unutrašnjost ili kao unutrašnja emigracija, i to valja smjestiti u široko rasprostranjeno građanstvo, koje se proširilo kad je državnost postala njegov ideološki okvir.
4. Društveni identitet lokalnih skupina zamijenjen je idejom regionalnog identiteta. Zemljopis i etnicitet postali su nove orijentacije još od određivanja mjesta *narodne duše* (*Volksseele*) u tijelu nacije Johanna Gottfrieda Herderova. Nacija je opisana terminima pojedinca.
5. Etnolozi (dakako, među ostalima) stvorili su tehniku označavanja regija. Naglasili su značajke koje valja smatrati posebnima za regiju i koje se onda lako povezuju s odmorom u regiji: hrana, posuđe i ognjište, glazba, ples, posebni običaji, odjeća imenovana kao narodna nošnja koja u građanski pogled uključuje i razliku između sporog i (pre)brzog razvoja, između nošnje i mode. To znači da je količina elemenata koje treba smatrati tipičnima za pojedinu regiju završila u naše doba kao odabir, mali broj označitelja, iz kojih se može izdvojiti jedno obilježje koje služi kao barjak regije.
6. Teorija postmodernizma (i njegova retorika) pokušava objasniti i obraniti moderni način života. Upravo interpretacija vremena i njegova ubrzanja, odnosno teorija nestajanja regija i opis virtualnosti regije (npr. Paul Virilio), donosi široko raširen pokret za pravim, drugim riječima, ne-virtualnim regijama. Rasprave o autentičnosti i o regionalnosti u svim njezinim aspektima dostižu *vjeronanu stvarnost*.
7. Regija i njezina kultura koriste se kao terapija protiv globalizacije i virtualnosti uopće. Kad su građani Austrije morali glasati za članstvo u Europskoj zajednici, ogromni plakati uz autoceste oko Beča navodili su u pomalo lokalnoj, dijalektalnoj verziji *Daham bleibt Daham* (*Dom ostaje dom*) i *Erdäpfelsalat bleibt Erdäpfelsalat* (*Krumpir-salata ostaje krumpir*). U posljednjem slučaju, oprečni lokalni izraz "Erdäpfel" umjesto "Kartoffel" za "krumpir" bio je u prvome planu. "Kartoffel-salat" bi bila njemačka riječ — i danas je za austrijske medije velika susjedna Njemačka nešto poput utjelovljenog straha od globalizacije.
8. Naglasak stavljen na regiju i regionalnu kulturu umanjuje načelo koje je u podlozi transnacionalne svjetske kulture. Regija je spremište, izvor, odbojnik koji brani od fizičkih i psihičkih opasnosti koje se smatraju posljedicom (pretežno) urbanog načina života. Na sličan način računamo na kišne šume uz rijeku Amazonu kao klimatske rezervoare za planet Zemlju i na siromašne Indijance kao plemenite divljake, čija je kultura mnogo dublja od naše. Regija se iznova čini iscjeljujućim prostorom, koji predstavlja stvarnu egzotiku i egzotičnost kod kuće.

9. Početak 19. stoljeća obilježen je vrlo domišljatim kovanjem ideja i riječi koje prate potrebe za mijenjajućim društvom. Narod ili etničnost morali su zamijeniti stari sustav bivših modela zajedništva poput bratovština, saveza, sela, srodstva, tipova obitelji kao što su obiteljsko kućanstvo ili zadruga (Anelia Kassabova). Ovi su tipovi zajednica u izgubljenoj prošlosti svuda bili ugroženi, a zatim su postali idealiziranim slikama. Hrvatsko kulturno društvo u austrijskom Gradišću koristi kao svoje ime riječ *Zadruga*.
10. Znanosti su tvorci znanja u našoj modernosti. Opći zadatak naše znanosti, etnologije, jest da sami moramo istraživati kulturu, načela, regiju, narod ili etnicitet. To, dakako, može funkcionirati samo ako se složimo da je disciplina unaprijed stvorila okvir koji opisuje "kulturu", "pogled na svijet", "regiju", "narod" ili "etničnost". Tako je znanost prvo morala konstruirati, stvoriti i skovati područja koja se onda moglo istraživati: kulturu, narod, etničnost, regiju, koji zatim iznova ocrtavaju sliku discipline, određujući njezin predmet istraživanja.
11. Narod, etničnost i regija tvore "zamišljene zajednice" (Benedict Anderson). Te zamišljene zajednice sastoje se od ljudi koji moraju vjerovati da pripadaju zajedno, a da nikad nisu imali priliku uživo upoznati ili vidjeti čitavu obitelj Austrijanaca ili Hrvata. Prijateljsku i ponekad idiličnu sliku obitelji — poput regije ili nacije — opisuju njezini tumači, etnolozi, folkloristi, i drugi. Hrvati su "das sanfte Volk mit dem Taubenherzen" ("nježan narod s golubinjim srcem"), tvrdio je nekoć Utješenović.
12. Agrarni romantizam i netrpeljivost prema gradovima mora se sagledati uglavnom kao simbolični odnos novih tumača novouspostavljenoga svijeta vrlo posebne kulture, koju onda treba opisati kao "vlastitu" i koja mora biti kao sredstvo razlikovanja od, ili, bolje, protiv drugog. Taj su posao obavljali etnolozi koji su radili na području koje su svojatali i koje su opisivali kao svoje područje istraživanja. Ovo može funkcionirati i u današnje vrijeme u kojemu se traži (i politička) djelotvornost da bi se potvrdila nacija ili — u kontekstu Europske zajednice — da bi se regija ponovno ispunila nadoknađujućim svrhama kako bi ljudi mogli podnijeti transnacionalne procese.

Zaključak

I regija i kultura su konstrukcije koje danas, posljedično, tvore novu vlastitu realnost. Regija je danas ispunjena skupinom kulturnih slika koje su izabrane iz više ili manje javnog diskursa, a stvaraju ih mediji i podržava sva građa iz folklorističnih i etnoloških arhiva. Dok su predmodernu regiju određivale i oblikovale zakonske norme, zakonski su propisi predmodernog sudstva, tičući se na primjer odjeće, obreda vjenčanja, pristupa glazbenim instrumentima, hrane i obreda općenito, promijenjeni i iznova protumačeni kao "kulturni" i opisani kao regionalna obojenost. Ta

regionalna obojenost djeluje kao suprotnost interpretaciji velikih gradova i svijeta kao *uniformnog, sivog i previše kompleksnog*, kao opasnog mjesta kriminala i mafije. Valja napomenuti da je sve to već opisano u izvještaju o *divljem selu*: "Waffen mitzunehmen, ist im ganzen Bereich, für den unser Führer Gültigkeit hat — Albanien ausgenommen — nicht nötig" (U cijelom području koje obuhvaća naš vodič — s iznimkom Albanije — ne treba nositi oružje) (*Illustrierter Führer durch Dalmatien* 1910).

Etnologija je dio one igre provođenja egzotičnosti kod kuće, opisivanja onoga što je očito samo po sebi i o čemu se ranije nije govorilo u njegovoj novoj funkciji nečega posebnog i različitog. Zbog toga ono što je očito samo po sebi, a što je, usput budi rečeno, nastalo u povijesno oblikovanom procesu, danas treba smatrati vrlo posebnim, jasno različitim od drugih, i zatim istraživati poput egzotičnosti iz inozemstva. O njemu se može pričati kao o *povijesti (history)* ili kao o *priči (story)*. Razlike uglavnom nazivamo kulturom. Naučeni smo misliti o kulturama kao o lokaliziranima i naučili smo biti slijepi na sličnosti, posebno otkad nam je rečeno da svijet i njegovi stanovnici postaju sve sličniji i sličniji.

Počeo sam opisivati proces globalizacije kao transnacionalni proces koji je ostavio tragove i na najudaljenijim mjestima. Ideja niše, koja se također koristi u modernoj *ekonomiji niša*, pokazuje složenost procesa: niša je opisana kao mjesto na koje još nisu stupile globalizacija i masovna kultura, ali koje živi od svoje posebnosti unutar procesa globalizacije. U izmjeni niša zaostalost u razvoju dobila je novu privlačnost i pretvorila se u pozitivnu ideju. Ovo može biti viđeno samo u (često preuvjerljivoj) konstrukciji binarne suprotnosti između mekdonaldizma i procesa regionalizacije.

Kad pitamo izaziva li proces globalizacije *osnovnu* potrebu za lokanim, moramo priznati da tradicija istraživanja u našoj disciplini zvana terenski rad naglašava ovu potrebu. Isto tako, u skladu s novom važnosti socio-bioloških pristupa — kao što nam se u posljednje vrijeme često govori — nudi se laka uvjerljivost. Tako je vezu između regije i njezine kulture stvorio čovjek, primjerice, i ideju *pripadanja* (Jonas Frykman) zajednici koju se može lokalizirati kao protustrategiju prema europeizaciji, globalizaciji ili čemu već. Europeizacija se opet uglavnom prepire s poviješću, koja je određena kao kulturni kapital Europe. Ona funkcionira kao ideja protiv straha od amerikanizacije Europe i svijeta. U Francuskoj, na primjer, to se provodi zakonima koji vrlo strogo zabranjuju novi jezik zvan *franglais*, mješavinu engleskog i francuskog, dok su vlasti skovale francuske riječi za one pojmove koji su došli preko oceana, kao što su *computer, mouse-click, e-mail, internet* ili jezik nove ekonomije.

Proces europeizacije — kao proces koji nas naizgled čini sličnima — — primijenjen je i također djeluje u diskursima onih država koje nisu članice Europske unije. U drugu ruku, on promiče austrijanizaciju Austrijanaca kulturom, gdje je naglasak stavljen na različito: zahtjev za lokalnim raste i uvijek će biti ljudi koji će slijediti tu potrebu, opisujući je

(žalim: krivo) kao osnovnu ljudsku potrebu, kao osnovni antropološki uzorak — nevezan uz povijesne procese, već samo uz *povijest*. Na taj način koriste izum naših znanstvenih prethodnika, a koristeći ga onemogućuju današnje ljude da pobijede modernost.

Drugim riječima, naš tradicionalni pristup lokaliziranja i teritorijaliziranja kulture terenskim istraživanjem, označavajući područje koje proglašavamo "našim", pruža opasnost da i sami, možda nehotice, postanemo sudionici u tom procesu. Nasuprot tomu, mi bismo morali pratiti te procese i komentirati ih s kritičkog stanovišta. To nije lak zadatak, jer više nismo *promatrači-sudionici* ili ispitivači već smo i sami sudionici i ispitivani — mi smo oni u pitanju i pitani. Modernost općenito živi od razlike — na individualnoj razini kao *životni stil*, a na kolektivnoj kao argument *regije* ili *nacije*, koji također može služiti pojedincu. Ovu utjehu odozgo (od vlade, vlasti) moramo razotkriti kao interpretaciju i tako ljudima omogućiti da je koriste pojedinačno. Barem je na prvi pogled i ovom diskursu lokalno naizgled prevladalo društveno, ali u svakodnevnom životu društveno još uvijek postoji.

To znači: otkriti regiju i kulturu kao, ponekad korisne, konstrukcije, koje su stvorili muškarci i žene, što ne škodi njihovu stvarnom postojanju i utjecaju na njihov život. One stoga mogu biti promijenjene i iznova organizirane ozbiljnošću i odgovornošću argumenta. Trebali bismo pitati odakle znamo to što znamo i kako je to znanje nastalo. Možemo tada otkriti da u stvaranju nacije ili regije naši znanstveni prethodnici nisu naglasili sličnosti, već razlike. Možemo se, na kraju, upitati zašto su to učinili.

Pokret regionalizma unutar provincije, izrečen kao "maleno je lijepo", koji se može opisati kao teorija potrebe preglednosti prostora, okružuje izraz *teritorijalnost* kao antropološka konstanta i ispunjava ga idejom lokalne racionalnosti.

Osnova je novi mit, stjecište konzervativne kulturne kritike i prosvjetljujuće kritike društvenog razvoja. Obje kritike mogu podržavati argumentativni uzorak, koji naginje promicanju istančanog oblika *etničkog čišćenja* svuda po svijetu. Struktura uvjerljivosti se uzdiže, što govori ljudima da trebaju regiju, regionalni identitet i korijene kako bi spriječili iskustvo otuđenja. Ne samo u raspjevanim baltičkim državama, čijim smo djelovanjima pljeskali smatrajući ih bitkom za slobodu, biološko dno teritorijalnosti pretvorilo se u mržnju prema strancima. Pogrešno shvaćen Johann Gottfried Herder bit će smaknut u stjecištu jezika, teritorija, tla i krvi kao "etničnosti".

Regije je stvorio čovjek — ali koji?

Regije je stvorio čovjek i ispunio ih sadržajem, značenjima, normama. One su okviru za naša svakodnevna iskustva unutar datoga prostora. Prostorne značajke treba živjeti putem simbola. Čak zakonske norme katkad postaju

samotumačće, tako da se mogu doživjeti kao prirodne, pa zato čak i umjetna proizvodnja regija može biti shvaćena kao prirodna u tijeku povijesnog procesa njezina provođenja.

Novo prisvajanje regije, iskreno rečeno, koristi ljudski dodir svijeta. Postoji strah vlasti da bi društvo u kojemu ljudi moraju djelovati kao planirano potrošačko društvo jednom moglo podivljati, kad izgubi dodir s tлом i postane neukorijenjeno i delokalizirano. Taj strah vodi do onih kovanica kao što su *Laptop und Lederhose* (*kompjutor i nošnja*) i svih onih izraza koji pokušavaju verbalno udružiti tradiciju i modernost u jeziku reklama.

Regija postoji, kao što smo ranije rekli, kao življena stvarnost. I kao takvu je treba istraživati. No regije obično nisu tako jasno ocrtane kako nam daju naslutiti opisi; ima tu mnogo crta koje se križaju. Istina je: mnoge su regije rezultat povijesnog procesa. Ali *povijesno* oblikovane regije, koje doživljavamo kao prirodno narasle i samoočite, ne smiju se koristiti za rješavanje suvremenih problema, čak i ako su ispunjene određenim okvirom kulturnog simbolizma.

Ako priznamo da je regija društveno i svakodnevno življena činjenica koja je uspostavljena s određenom infrastrukturom i podržana okvirom ideoloških obrazaca, moramo potražiti raznolikost nejednakosti koju kultura često maskira. Regionalna kultura tako ostaje model za razliku i društvenu nejednakost, koju interpretacije pokušavaju razriješiti slavljenjem unutrašnje drugosti i kulturnim bogatstvom regija. I to može biti utjeha vlasti odozgo.

Dosad nismo mogli pitati imaju li ljudi doista takozvanu osnovnu potrebu za regionalnim identitetom, kako nas u to uvjeravaju suvremeni diskursi. Uprizorenje regionalnih osjećaja moglo bi se onda otkriti kao retuširanje rezignacije. S druge strane, ljudi žele živjeti u okruženju koje im daje mogućnost prilagodbe i ostavljanja tragova vlastitih života. Osobni bijeg u niše, potaknut nekim problemom, mogao bi tada simbolizirati ljudsku nadu.

Skup regionalnog identiteta istodobno sugerira statičnost regija, što osigurava stabilni identitet, sigurnost u lokalnom. Njemački filozof Odo Marquard opisao je to kao novi zadatak i aktualnost u društvenim znanostima. One bi trebale, tvrdi, iznova začarati svijet koji je ponovno postao hladan, nudeći smislene priče o podrijetlu. Regija bi mogla biti takav "smisao". No takve bi znanosti onda postale znanosti za ozakonjenje postojećeg i ne bi mogle kritizirati modernizaciju koja je okrenuta protiv humanog, no koja bi mogla omekšati, tvoreći neizvjestan identitet. One bi pomogle homogenizirati unutar regije ono što je unutrašnjom kolonizacijom dugo bilo odvojeno kao posljedica gospodarske i kulturne nejednakosti.

Možda postoji prijateljski pogled na primjedbu da društveni procesi nikad ne ispunjavaju ideje njihovih izumitelja. Postoji *divlje* stjecanje regije koje prati različite kriterije, kao što su dob, spol, estetsko obrazovanje,

društveni krugovi. Ako mladi svaki petak navečer izvode svoju divlju vikend vožnju od jednog diskokluba do drugog, oni tada izvode drugi tip regije (i kulturne prakse) i posjeduju drukčiji mentalni zemljovid od drugih društvenih skupina. To znači, u jednu ruku, da je regija ispunjena kulturom u svakodnevnoj i dnevnoj praksi. U drugu ruku, možemo pronaći naglašene obrasce u javnom diskursu, koji se danas javlja putem medija i vezan je, u različitom smislu, uz moć. Treba, na koncu, primijetiti da se "kultura" regije može promatrati iz dana u dan na vrlo različite načine.

NAVEDENA LITERATURA

- Anderson, Benedict. 1988. *Die Erfindung der Nation: Zur Karriere eines erfolgreichen Konzepts*. Frankfurt am Main et al.
- Appadurai, Arjun. 1997. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Delhi et al.

- Bergmann, Klaus. 1970. *Agrarromantik und Großstadtfeindschaft* (= *Marburger Abhandlungen zur Politischen Wissenschaft* 20). Meisenheim a.d. Glan.
- Ethnologia Europaea* 28. 1998. (Conference: "Europe as Cultural Construction and Reality: Perspectives of European Ethnology").
- Frykman, Jonas. 1999. "Belonging in Europe: Modern Identities in Minds and Places". *Ethnologia Europaea* 29/2:13-23.
- Johler, Reinhard. 2001. "'Wir müssen Landschaft produzieren': Die Europäische Union und ihre 'politics of landscape and nature'". U *Natur – Kultur: Volkskundliche Perspektiven auf Mensch und Umwelt*. 32. Kongreß der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde in Halle v. 27.9.-1.10.1999. Rolf Wilhelm Brednich, Annette Schneider i Ute Werner, ur. New York - München - Berlin, 77-90.
- Kalapoš, Sanja. 2000. *Region, Ethnizität und Musik: Identitätskonstruktion in Istrien*. Doktorska disertacija na Sveučilištu u Beču.
- Köstlin, Konrad. 1977. "Feudale Identität und dogmatisierte Volkskultur". *Zeitschrift für Volkskunde*:216-233. (English version: "Feudal Identity and Dogmatized Folk Culture". *Journal of Folklore Research* 34/2, 1997, 105-122).
- Köstlin, Konrad. 1980. "Die Regionalisierung von Kultur". U *Heimat und Identität: Probleme regionaler Kultur. Verhandlungen des 22. Deutschen Volkskunde-Kongresses vom 16.-21. Juni 1979 in Kiel*. Konrad Köstlin i Hermann Bausinger, ur. Neumünster, 25-38.
- Köstlin, Konrad. 1995. "Le regioni tra identità e progetto". *Memoria e Ricerca* 6:13-27.
- Köstlin, Konrad. 1995a. "Lust aufs Ganze: Die gedeutete Moderne oder die Moderne als Deutung-Volkskulturforschung in der Moderne". *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 98:255-275. (English version: "The Passion for the Whole: Interpreted Modernity or Modernity as Interpretation". *Journal of American Folklore* 111 (437), 1997, 261-276).
- Köstlin, Konrad. 1996. "Perspectives of European Ethnology". *Ethnologia Europaea* 26:169-180. (Italian version: "Prospettive per l'etnologia europea". U *Oltre il folklore: Tradizioni popolari e antropologia nelle società contemporanea*. Pietro Clemente i Fabio Mugniani, ur. Roma 2001 [Carocci], 167-186).
- Köstlin, Konrad. 1997. "Exotismus des Nahen: das Abenteuer der Nähe. Exotik als Alltag". U *D'une rive à l'autre/ Kleiner Grenzverkehr: Deutsch-französische Kulturanalysen*. Utz Jeggle i Freddy Raphael, ur. Paris, 35-52.
- Köstlin, Konrad. 1997a. "Geschichte und Kultur, Alltag und Region". U Siglinde Stiel, Werner Kraus (ur.): *Regionale Kulturpflege auf dem Weg in das neue Jahrhundert: Verbandsversammlung des kommunalen Spitzenverbandes der bayerischen Bezirke, 4./5. Juli 1996 in Würzburg*. Forchheim, 43-51.
- Köstlin, Konrad. 2001. "Ethno-Wissenschaften: Die Verfremdung der Eigenheiten". U *Inszenierung des Nationalen: Geschichte, Kultur und die Politik der Identitäten am Ende des 20. Jahrhunderts* (= *Alltag und Kultur*, 7). Beate Binder, Wolfgang Kaschuba i Peter Niedermüller, ur. Köln - Weimar - Wien, 43-63.

Virilio, Paul. 1989. *Der negative Horizont: Bewegung – Geschwindigkeit – Beschleunigung*. München - Wien.

Welz, Gisela. 1998. "Moving Targets: Feldforschung unter Mobilitätsdruck". *Zeitschrift für Volkskunde* 94:177-194.

NEW PERCEPTIONS OF REGION AND CULTURE

SUMMARY

Region and culture are both constructions, which today result in a new reality of its own. The region is today filled up with a set of cultural images which have been selected in a more or less public discourse, created by the media and supported with material from the folklore and ethnological archives. While the pre-modern region was defined and shaped by legal norms, the legal regularities of pre-modern jurisdiction, concerning for instance dress, wedding ceremonies, access to musical instruments, food and rituals in general, have been transformed and interpreted anew as "cultural" and described as a regional colouring. This regional colouring functions as an opposition to the interpretation of the big cities and the world as "uniformed", "grey" and "too complex", as dangerous and as a place of crime and the mafia.

Ethnology becomes a part of that game by a practising exotism at home, by describing the self-evident which has not been discussed before in its new function as being something very special and distinctive. So the self-evident which, by the way, was produced in a historically formed process, now has to be regarded as very special, as clearly different from others, and subsequently can be investigated like the exotics from abroad. It can be talked about as "history" or as story. We refer to the differences mainly as to "culture".

So the connection between the region and its culture is a man made one — and also, for example, the idea of "belonging" (Jonas Frykman) to a localisable community as a counter-strategy towards Europeanisation, globalisation or whatever. Europeanisation again argues mainly with a history which has been declared as the cultural capital of Europe. It functions as counteridea against the fear of the Americanisation of Europe and the world. In France, for example, this is done by laws which very seriously forbid the new language called the "Franglais", that mixture of English and French, and governmental authorities have created French words for those items which came from across the ocean in connection with new words as, for example, the word computer, mouse-click, e-mail, internet or the language of the New Economy.

Keywords: regionalism, globalisation, popular culture, regional culture